

Visiosta tosioon

Vapaa-ajattelijain liiton vaiheista vuosina 1998-2003

Kimmo Sundström

Vapaa-ajattelijain liiton istuva puheen johtaja Kari Saari kuoli ennenaikaisesti 4.5.1997. Saari oli yhteistyökykyinen moniosaaja, joka ryhtyi kirjoittamaan Vapaa Ajattelijaan jo vuonna 1978 ja toimi kuollessaan myös lehden päätoimittajana.

Liitto oli selvinnyt vähin vaurioin 1990-luvun alkupuolen talouslamasta. Työilmapiiri liitossa oli ollut hyvä varsinkin elokuusta 1992 syksyyn 1995, mutta se oli siedettävä aina Saaren kuolemaan saakka. Liiton talouden radikaali vahvistuminen alkoi 1996. Edessä oli loistava tulevaisuus. Vai oliko?

Saaren jättämää tilaa ei ollut heti helppo täyttää. Uuden puheenjohtajan liitto sai 25.10.1997, kun liittoneuvosto valitsi äänestyksen jälkeen Juha Kukkosen puheenjohtajaksi.

Tämän kirjoittaja kuului silloin Kukkosen kannattajiin. Vaikea sanoa olisiko liittoa kohdannut rauhallisempi tulevaisuus, jos vastaehdokas Tauno Lehtonen olisi valittu liiton puheenjohtajaksi. Kun vuosien 1997 - 2002 vaikeuksia on ruodittu, laaja yksimielisyys on vallinnut yhdestä asiasta. joukossamme oli vain yksi viisas, raisiolainen Olavi Ääri, joka näki mitä muut eivät nähneet.

Visio 2000

Tultuaan puheenjohtajaksi Kukkonen alkoi nopeasti kehittää pienisuuntaista visiota. Se rakentui oikeastaan yksinomaan tapakulttuurin varaan. Liitto oli satsannut rahaa ensimmäisen laajahkon suomenkielisen, uskonnotonta tapakulttuuria käsittelevän kirjan kirjoittamiseen ja odotukset olivat valoisat.

Kukkosen 18.4.1998 päivätty muistio Visio 2000 on noin kolmen ja puolen liuskan mittainen asiakirja, jossa visioitiin tulevaisuutta vuosina 1998-2003. Tapakulttuurin oli määrä raivata tie avoimeksi niin perusteellisesti, että "vapaa-ajattelijoiden muut tavoitteet alkavat toteutua osittain itsestään". Pois hiki ja kyynleet.

Visiot eivät toteudu - mutta poikkeuksia löytyy

Alla on lueteltu Visio 2000:ssa esitettyjä tavoitteita. Suluissa on esitetty todellinen lopputulos.

- 1. Kauden loppupuolella jäseniä on noin 3.000.** (Totuus: jäseniä n. 1.500.)
- 2. "Liitto on todellinen palvelujärjestö."** (Totuus: Tapakulttuuripalvelut ulkoistettiin, ja liittoa kiellettiin tuottamasta ja välittämästä niitä paitsi Prometheus seremoniat Oy:n suuntaan. Näin liiton kykyä ja mahdollisuuksiakin kavennettiin kymmeneksi vuodeksi.)
- 3. Kirkosta eroaminen on n. 20.000 - 25.000 henkeä vuosittain.** (Totuus: bruttoeroaminen vuosina 1998-2001 yhteensä 53.614 (n. 13.400 henkeä/vuosi), nettoeroaminen 9.293 henkeä (n. 2.320 henkeä/vuosi). Vuonna 2001 bruttoeroaminen 14.083 henkeä ja nettoeroaminen 3.475 henkeä. Vuonna 2002 ei tapahtunut mitään radikaalia muutosta, vaikka eroamisluvut voivat hieman kasvaa. Tilastot eivät ole vielä valmistuneet.)
- 4. Liiton etujärjestöluonne on kohentunut "palvelujärjestön" luoman arvostuksen kasvun ansiosta.** (Totuus: Ks. kohta 2.)
- 5. 2000-luvun alussa liitossa on kolme palkattua työntekijää.** (Totuus: N. 1,4 työntekijää, mutta määrä noussut eri syistä (sijoitustoiminta) kuin visioitu.)
- 6. "Koko liiton toiminnanjohtaja" on palkallinen työntekijä.** (Totuus: Toiminnanjohtajaa ei ole, puheenjohtaja oikeasti raataa vähäisen työkorvauksen varassa.)
- 7. Jäsenmaksutulot lisääntyvät.** (Totuus: jäsenmaksutulot ennallaan.)
- 8. Julkisen vallan tuki lisääntyy.** (Totuus: julkisen vallan tuki alentunut.)
- 9. Liitto pyrkii mahdollisimman suureen riippumattomuuteen valtiosta.** (Totuus: Toteutunut osittain, mutta eri syistä (sijoitustoiminta) kuin visioitu.)

- 10. Myyntitulot lisääntyneet huomattavasti uskonnottomien perhejuhlien vieton lisääntyessä.** (Totuus: Ks. kohta 2.)
- 11. 2000 luvun alussa liitto on julkaissut kaikkia elämäkaarijuhlia varten oman oppaan.** (Totuus: Yhtään opasta ei julkaistu; WSOY julkaissut 1999 Perheen omat juhlat kirjan. Anneli Aurejärvi-Karjalaisen liitolle lupaamat juhla-kohtaiset tapakulttuuriesitteet eivät valmistuneet.)
- 12. Paikallisyhdistysten aktiivisen työn ansiosta suuret kaupungit perustavat tunnustuksettomia hautausmaita.** (Totuus: Ei uusia hautausmaita; Helsingin kaupungin hankkeetkin takkuavat.)
- 13. Suurimmissa kaupungeissa uurnahautausmaat tai perustamissuunnitelmat pitkällä.** (Totuus: Kirkko perustaa uusia uurnahautausmaita.)
- 14. Vapaa-ajattelijayhdistysten hautausmaiden profiilia nostettu.** (Totuus: Toteutunut vähäisessä määrin liiton taloudellisen tukitoimien ansiosta; varat sijoituksista.)
- 15. Liiton ja jäsenyhdistysten palvelua on sairaaloissa ja vankiloissa Raha-automaattiyhdistyksen tuella.** (Totuus: Ei tällaisia palveluita, ei tukea RAY:lta.)
- 16. Kohdan 15 palvelutuottajien kouluttaminen uskonnottoman tapakulttuurin palvelukeskuksessa.** (Totuus: Ei tällaista koulutusta.)
- 17. Etujärjestötyölle sekä valtion ja kirkon erottamisvaatimukselle tulee uskottavuutta tapakulttuurin kautta.** (Totuus: Ei tapakulttuuripalvelujen tuotantoa, ei lisäuskottavuutta. Uuteen uskonnonvapauslakiin vain vähäisiä uudistuksia; Hautaustointa uhkaa takapakki ja kontrollin lisääntyminen kirkon painostuksen johdosta.)
- 18. "Koko liiton kannalta tapakulttuurin kehittäminen on keskeistä, jopa olennaista. ... Strategia on siksi valittava tapakulttuurin kehittämisen alueelta."** (Totuus: Liitto valitsi monipuolisemman toimintalinjan.)
- 19. Tapakulttuurin kehityttyä "vapaa-ajattelijoiden muut tavoitteet alkavat toteutua osittain itsestään."** (Totuus: Maailmassa ei tapahdu mitään "itsestään".)
- 20. Tapakulttuurin palvelukeskus voi toimia mahdollisimman itsenäisesti.** (Totuus: Toteutunut.)
- 21. Kaksoisstrategia: positiivinen tapakulttuuritoiminta versus tiukka ja kriittinen etujärjestöpolitiikka.** (Totuus: Toteutunut, mutta tapakulttuuritoiminta ulkoistettu.)
- 22. Uskonnottoman tapakulttuurin perusteos valmistuu.** (Totuus: Toteutunut, vrt. kohta 11.)
- 23. Palvelujen kysyntä kasvaa.** (Totuus: Toteutunut, kysyntä suuntautuu liiton ohi.)
- 24. Juhlapuhujien kouluttaminen aloitetaan.** (Totuus: Toteutunut; liitto, Uskonnottomat juhlapuhujat ry ja Prometheus seremoniat Oy olleet kaikki mukana koulutustoiminnassa.)
- 25. Vapaa ajattelijat pyrkivät hakemaan vihkimisoikeuden.** (Totuus: Eivät voi saada vihkimisoikeutta; lakimuutosta ei luvassa. Totuuden Ystävät yhdyskunnalla on vihkimisoikeus; yhdyskunnassa mukana ateisteja ja vapaa-ajattelijoita.)
- 26. Puhujapalvelun hinnan on oltava "ainakin kohtuullisen yhtenäistä".** (Totuus: Aatteelliset palvelut maksuttomia tai selvästi halvempia kuin kaupalliset.)
- 27. Palvelun laadun on oltava "vähintään sitä, mitä se on kirkossa".** (Totuus: Aatteelliset toimijat eivät pyri matkimaan kirkkoa. Palvelua pitäisi kehittää omista lähtökohdista käsin, ei pyrkien kilpailemaan kirkon kanssa. Kirkko on uskonnollinen yhteisö.)
- 28. Palvelutoiminnan on oltava taloudellisesti kannattavaa.** (Totuus: Toiminta on edelleen harrastusluonteista, vaikka sitä toteutetaan osin osakeyhtiömuodossa.)
- 29. Viimeistään syksyllä 1998 on järjestettävä puhujakoulutustilaisuus.** (Totuus: Järjestetty useita koulutustilaisuuksia; vrt. kohta 24.)
- 30. Tapakulttuurikeskus perustetaan pian tavoitteena vuoden 1999 alku.** (Totuus: Toteutunut, joskin paljon vaatimattomammassa muodossa kuin suunniteltu.)
- 31. Vuoteen 2000 mennessä Helsinki tuottaa kunnallisia hautausmaapalveluita.** (Totuus: Vuonna 2002 kaupunki ei tuota näitä palveluita.)
- 32. Järjestetään pohjoismainen uskonnottoman tapakulttuurin seminaari, jossa yleisölle avoimia tilaisuuksia.** (Totuus: Toteutunut; yleisöä ei tosin tullut.)

Erittely

Olen alla luokitellut nämä 32 kohtaa sen mukaan ovatko ne (a) toteutuneet (käytännössä täysin), (b) toteutuneet suurelta osin, (c) toteutuneet vain vähäiseltä osin vai (d) jääneet käytännössä toteutumatta.

Yhteenvedon voidaan todeta, että viisi kohtaa (20, 22, 24, 29 ja 32) on toteutunut käytännössä täysin. Yksi kohta (21) on toteutunut suurelta osin. Vain vähäiseltä osin on toteutunut kuusi kohtaa (5, 9, 12, 14, 23 ja 30). Ryhmät (a)-(c) muodostavat yhteensä 12 kohtaa. Hieman yli kolmanneksessa kohdista on siis tapahtunut tavoitteiden suuntaista kehitystä. Suurimpaan ryhmään (d) jääkin sitten 20 kohtaa (1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 25, 26, 27, 28 ja 31).

Joissakin kohdissa kehitys on ollut tavoitteiden suuntaista, mutta aivan eri tavalla kuin visioitiin. Esimerkiksi tapakulttuuripalveluita kysytympiä ovat liiton taloudelliset ja organisatoriset tukipalvelut jäsenyhdistyksille. Niiden mahdollistuminen ei myöskään ole seurausta tapakulttuuripalveluista vaan sijoitustoiminnasta. Eräät tavoitteet olivat keskenään ristiriitaisia (esim. kohdat 8 ja 9). Ne eivät olisikaan voineet toteutua ainakaan yhtäläisessä määrin.

Kohdat 18 ja 19 olivat räikeää yliampumista. Oli selvää ja toivottavaa, etteivät ne toteutuneet. Kohta 27 on omituinen, sillä vapaa-ajattelusta ei voida koskaan kehittää kirkkoa.

Monipuolinen toimintalinja

Kohdassa 18. todettiin, että liitto valitsi monipuolisemman toimintalinjan pelkän tapakulttuurin asemesta. Mikä tämä linja on?

Uusi linja hahmottui vähitellen vuoden 1999 liittokokouksessa valitun hallituksen enemmistön toimesta. Tuo enemmistö laati myös Kotkan liittokokouksen (2002) hyväksymän vuoden 2003 toimintasuunnitelman.

Viime kesän liittokokous valitsi uuden hallituksen, jossa vanhaan verrattuna osa varsinaisista ja varajäsenistä vaihtui.

Liiton aatteelliset suuntaviivat haetaan edelleen vuonna 1993 hyväksytystä Kulttuuriohjelmasta, ei kenenkään yksityisajattelusta. Kulttuuriohjelmaa ei ole muutettu miltään osin sitten sen hyväksymisen.

Yksityiskohtaisempi toimintalinja on parhaiten nähtävissä vuoden 2003 hyväksytystä toimintasuunnitelmasta. Siinä eri toiminta-alueet on pyritty kuvaamaan tärkeysjärjestyksessä. Poikkeuksena tästä kansainvälinen toiminta on sijoitettu viimeiseksi.

Ensimmäisenä on vapaa-ajattelijain yhteiskunnallisen ja oikeudellisen aseman parantaminen. Supertärkeä työ uuden uskonnonvapauslain tiimoilta on alueen näkyvintä antia.

Toisena on liiton jäsenyhdistysten tukeminen. Yhdistykset ovat saaneet entistä enemmän alustaja- yms. apua liitosta sekä rahallista tukea. Sijoitustuottojen avulla on voitu palkata järjestösihteerikin työskentelemään kahdeksi päiväksi viikossa. Suurin harppaus toteutuu vuonna 2004, jos liittoneuvosto alentaa liittomaksuja neljänneksellä. Tämä olisi jotain ennen kuulumatonta ja osoitus siitä, että Vapaa-ajattelijain liitto on se "yhdysside" ja jäsenyhdistystensä toiminnan edistäjä, mikä sen sääntöjensä mukaisesti pitääkin olla. Onko meillä malttia vaurastua ja luottamusta omaan itseemme, itsenäisyystahtoa?

Kolmantena on tiedottaminen, jossa tärkeimpänä osana tietysti Vapaa Ajattelija lehti. Lehti on tosiaan ainutlaatuinen, koska muuta kirjapainossa valmistettua vapaa-ajattelijalehteä ei maassamme julkaista. Saako siinä vielä julkaista sellaisia kirjoituksia, joita mikään muu lehti ei julkaisisi? Onko se aidosti jumalaton kulttuurilehti? Onko se lehti vapaa-ajattelijaille ja lehti vapaa-ajattelun sekä ateismin puolesta?

Neljäntenä on oikeusturvatoiminta ja vakaumuksen vapaus. Oikeusturvaongelmat johtuvat siitä, että lainsäädäntö suosii uskovaisia ja syrjii ateisteja. Sen sekularisoiminen vähitellen on suuri urakka.

Viidentenä tulee uskonnoton tapakulttuuri. Sen arvoa ei ole kukaan kiistänyt. Tätä toiminta-aluetta varten liitto on saanut jopa testamentin, jonka ehtoja tietysti noudatamme. Uskonnotonta tapakulttuuria edistävät myös useat muut yhdistykset mikä on sinänsä hyvä asia. Menestystä kaikille!

Kuudentena on katsomusopetus kouluissa. Siinä periaatteellinen päälinja seuraa kirkon ja valtion erottamisvaatimusta, eli se on kaiken katsomusopetuksen poistaminen julkisista, verovaroin ylläpidetyistä tai tuetuista kouluista. Niin kauan kuin maassamme on valtiokirkkojärjestelmä ja rajoitettu uskonnon- ja vakaumuksenvapaus, kannatamme elämäkatsomustiedon (ET) kehittämistä omintakeisena oppiaineena. Oikeus sen opiskeluun tulee olla vain uskontokuntiin kuulumattomilla oppilailla. Liitto toimii myös uusien ET-kirjojen aikaansaamiseksi.

Seitsemäntenä on nuorisotoiminta, joka on luvattoman heikkoa. Uskonottomille nuorille tarkoitettu aikuistumisleiri ("varjorippikoulu", virallisesti Valijärvi-tapahtuma) järjestettiin vuosina 1984-1985 Forssan Valijärvellä. Vuonna 1986 tapahtumaa markkinoitiin elämäkatsomusleirin nimellä. Leiri jouduttiin peruuttamaan, sillä osallistujia ilmoittautui vain kolme nuorta. Sittemmin tämän toiminnan on ottanut omakseen Prometheus-leirin tuki ry, joka on kehitellyt leirejä monin tavoin ja sitoutumattomaan suuntaan.

Muu nuorisotoiminta on ollut vähäistä ja sekin joissakin tapauksissa jäsenyhdistysten, ei liiton toimeenpanemaa. Nuorisotoiminta soveltuukin hyvin jäsenyhdistyksille. Liitto voisi tukea sitä taloudellisesti ja muillakin tavoin.

Kahdeksantena on lapsitoiminta, jota käytännössä ei ole olemassa. Pahin epäkohta tällä alueella on päiväkotien uskontokasvatus, josta lasten vanhemmat jatkuvasti valittavat. Liitto pyrkii kuitenkin tukemaan lasten vanhempia ja neuvomaan heitä mahdollisuuksien mukaan.

Yhdeksäntenä luvataan järjestää kesäpäivät. Kesäpäivien järjestäminen oli takavuosina epäsäännöllistä. Jonkinlainen vapaamuotoinen tapahtuma kuitenkin kokoaa kohtuullisesti vapaa-ajatteliijoita ja niiden järjestämisessä ovat viime vuosina kunnostautuneet erityisesti Raision ja Kemin jäsenyhdistykset, joita liitto on taloudellisesti tukenut.

Kymmenentenä luvataan järjestää koulutusta. Vapaa-ajattelun alalla koulutusta ei voi Suomessa saada missään oppilaitoksessa, ei edes yliopistoissa.

Yhdenteentoista ja viimeisenä tulee kansainvälinen toiminta. Tälläkin alalla tapahtuu joka vuosi. Asiasta kiinnostuneet henkilöt pääsevät osallistumaan erilaisiin kongresseihin ja liitto ottaa vastaan ulkomaisia vierailijoita. Liitto on jossain määrin tukenut joidenkin henkilöiden osallistumista erilaisiin ulkomaisiin tapahtumiin. Suomen panosta tarvittaisiin Baltian maissa vapaa-ajattelijatoiminnan levittämiseen sinne.

Mitä tapahtuu nyt?

Liiton toimintasuunnitelma on monipuolinen, Se ei tule toteutumaan, sillä voimavaroja ei ole riittävästi.

Toiminta jatkuu liiton tarkoituksen mukaisesti niin kauan kuin sille riittää kannatusta. Jos vapaa-ajattelijatoimintaa ei pidetä enää tärkeänä, Suomen Ateistiyhdistys ry tulee jatkamaan toimintaa ateistien ja vapaa-ajattelijoiden puolesta, tosin ilman Vapaa-ajattelijain liiton varallisuutta. Liiton varallisuus jää tässä tapauksessa käytettäväksi johonkin muuhun tarkoitukseen kuin mihin lahjoittajat sen aikanaan ovat tarkoittaneet.